

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

Lausunto hallituksen esityksestä (HE 222/2020) eduskunnalle laeiksi työsopimuslain 3 luvun 5 §:m ja merityösopimuslain 4 luvun 5 §:n muuttamisesta

Kilpailukieltosopimukset jäykistävät työmarkkinoita, rajaavat osaavan henkilöstön mahdollisuuksia siirtyä työpaikasta toiseen ja sitä kautta hidastavat tuottavuuskehitystä.

Kilpailukieltosopimusten kiellon vaihtoehtona on pyrkiä rajoittamaan sopimuksiin liittyviä ongelmia. Tässä HE on oikean suuntainen ja toteuttaa tarkoitustaan. Osakassopimukset ovat kasvava kilpailukieltosopimusten kiertokeino, jota ei ole HE:ssä käsitelty lainkaan.

Laittomat kilpailukiellot

Kilpailukieltosopimusten suurin ongelma on niiden laitton käyttö. Esimerkiksi taloushallintoalalla (mm. kirjanpitäjät ja palkanlaskijat) kilpailukieltosopimuksia käytetään säännönmukaisesti laittomasti.¹ Hallituksen esitys ei riittävästi huomio perusteettomia kilpailukieltosopimuksia. HE tyytyy toteamaan TSL vastaisen kilpailukieltosopimuksen mitättömäksi (TSL 3:5.6 mom.).

Hallituksen esitys jättää avoimeksi mitättömän kilpailukieltosopimuksen oikeusvaikutukset. Pätemättömyysoppi perustuu laajasti oikeuskirjallisuuteen.²

Kilpailukieltosopimuksia käytetään työmarkkinoilla laittomaan pelotteluun. Työnantajat tekevät tietoisesti lainvastaisia kilpailukieltosopimuksia. Työntekijät eivät osaa ja/tai uskalla laillisuutta kyseenalaistaa. Käytännössä työpaikan vaihtaminen estyy laittoman sopimuksen takia. Kun laittomista sopimuksista ei ole seurannut työnantajalle velvollisuuksia, on sopimuksista tullut vakiosopimusluonteisia.

HE:n tavoitteiden toteutuminen edellyttää, että työnantaja joutuu kaikissa tilanteissa ottamaan taloudellisen vastuun kilpailukieltosopimuksesta. Vain tämä on tehokas tapa rajoittaa perusteettomia kilpailukieltosopimuksia.

¹ ks. Ahtela, Jukka. Selvitys kilpailukieltosopimuksista... TEM 18/2018. s. 50.

² Ks. Pätemättömyysperiaatteista esim. Hemmo, Mika. Sopimusoikeus 1. 2007. ss. 303

Mitättömyys vai osapätemättömyys?

Työnantaja hyötyy kilpailukieltosopimuksesta jo työsuhteen aikana, mutta palkansaajan hyöty tulee vasta kun työnantaja joutuu maksamaan hänelle korvausta työsuhteen päättymisen jälkeen (TSL 3:5.3 mom.). Käytännössä työntekijä on voinut pelätä laitonta kilpailukieltosopimusta 10 vuotta ennen kuin saa tiedon työpaikan vaihtamista rajoittavan kilpailukieltosopimuksen laittomuudesta/mitättömyydestä. Uskaltaako hän luottaa tietoon laittomuudesta? Pienipalkkainen ei yleensä uskalla.

Miten HE vastaa muutamiin arjen kysymyksiin?

- a) Mitä tapahtuu, jos on tehty mitätön (TSL 3:5.6) kilpailukieltosopimus ja työsuhde päättyy? Voiko työnantaja vedota mitättömyyteen ja sen nojalla kieltäytyä maksamasta HE:n mukaista esim. 40 % korvausta?

Vastaus ja korjaus:

HE ei vastaa kysymyksiin. ***Pätemättömyyteen voi vedota vain loukattu osapuoli.³ Kun nyt on kysymys työntekijän suojaksi tehdyn pakottavan määräyksen vastaisesta sopimuksesta, on selvää, että loukattu osapuoli on työntekijä.***

Oikeusvarmuuden vuoksi em. olisi tarpeen todeta valiokunnan mietinnössä.

- b) Mitä tapahtuu, jos kilpailukieltosopimus on mitätön ja työntekijä menee kilpailijalle töihin? Voiko työnantaja kieltäytyä maksamasta 40 %:n korvausta sen takia, että työntekijä on mennyt kilpailijalle töihin? Jos saisi kieltäytyä maksamasta, olisi työnantaja ilman vastuita saanut tehokkaasti peloteltua työntekijää koko työsuhteen ajan. Perustuslaillinen oikeus ansaita elantonsa haluamallaan työllä olisi tosiasiallisesti rajoittunut ilman minkäänlaista hyvitystä.

Jos työntekijä ei vetoa mitättömyyteen, pitääkö hänen noudattaa mitätöntä sopimusta ja aloittaa uudessa työsuhteessa kilpailurajoituksen jälkeen saadakseen 40 %:n hyvityksen kilpailukieltosopimuksesta? Täyttä varmuutta mitättömyydestä ei voi olla ilman oikeuden päätöstä ja 40 %:n korvauksella penituloinen kirjanpitäjä ei tule toimeen. Lisäksi osaamisen ylläpito edellyttää koko ajan työn tekemistä.

Vastaus ja korjaus:

HE ei vastaa kysymyksiin. Tilanteeseen tulisi soveltaa osapätemättömyyden⁴ ja TLS 3 luvun 5.6 momentin ja 10 luvun 3 §:n periaatteita. Lainvalmisteluasiakirjoissa tulisi varmistaa, että kilpailukieltosopimuksen mitättömyys aiheuttaisi vain sopimuksen osapätemättömyyden. Työntekijä, jonka vapaata tahtoa lain vastainen sopimus on voinut rajoittaa vuosia, vapautuisi sopimusvelvoitteista, mutta laittoman sopimuksen tehnyt työnantaja ei vapautuisi velvoitteistaan. Työnantajan tulisi kantaa täysi riski usein työsuhteen syntymisen edellytykseksi asettamastaan laittomasta sopimuksesta. Työntekijän tulisi voida siirtyä haluamansa työnantajan palvelukseen ja saada

³ Ks. Hemmo, Mika. Sopimusoikeus 1. 2007. s. 307.

⁴ Ks. osapätemättömyydestä esim. Hemmo, Mika. Sopimusoikeus 1. 2007. ss. 324.

kilpailukieltosopimuksen mukaiset korvaukset valinnastaan riippumatta (sopimuksen osapätemättömyys).

Em. linjausta mitättömiin sopimuksiin voi perustella mm. seuraavilla seikoilla:

- Kilpailukieltosopimus tehdään työnantajan aloitteesta ja yksin työnantajan aseman suojaamiseksi.
- Työnantajan tulee kantaa täysi riski kilpailukieltosopimuksen mahdollisesta mitättömyydestä. Työnantaja saa hyödyn sopimuksesta työsuhteen aikana.
- Esim. pienipalkkaisella kirjanpitäjällä ei ole mahdollisuutta odottaa uutta työpaikkaa 40 prosentin korvauksella kuutta kuukautta. Hänen on pakko mennä töihin heti. Jos tämä vapauttaisi työnantajan maksuvelvollisuudesta, ei työnantajan asema HE:n tavoitteen mukaisesti tosiasiallisesti muuttuisi nykytilanteesta.
- ***Tarkoitus ei ole saada työntekijälle taloudellista hyötyä, vaan työnantajalle taloudellinen riski, jonka takia työnantajat luopuvat laittomien kilpailukieltosopimusten vaatimisesta.***

Yhteenveto:

- Hallituksen esityksen tavoite on kannatettava. Hallituksen esitys sivuuttaa kasvavan osakassopimusongelman. Mietinnössä olisi tarpeen todeta, että TSL edellytyksiä kilpailukieltosopimukselle ei saisi kiertää esim. osakassopimuksin.
- Kilpailukieltosopimuksen korvausprosenttia palkasta tulisi korottaa ja sen tulisi olla vähintään 60 (enintään 6 kk) ja vähintään 80 prosenttia (yli 6 kk).
- Kilpailukieltosopimuksia käytetään mm. pienipalkkaisten laittomaan pelotteluun. Laittoman pelottelun estämiseksi on välttämätöntä vahvistaa mitättömän kilpailukieltosopimuksen osapätemättömyys niin, että työnantajalla on aito taloudellinen vastuu sopimuksesta. **Kirjaus mietinnössä voisi olla esimerkiksi:**

Työnantajalla olisi 3 luvun 5 § 3 momentin mukainen korvausvelvollisuus, vaikka kilpailukieltosopimus olisi mitätön (3:5.6). Jos kilpailukieltosopimus olisi mitätön, työntekijä olisi oikeutettu vapaasti päättämään uuden työpaikkansa kilpailukieltosopimuksesta huolimatta ja hänelle olisi silti oikeus 3 luvun 5 § 3 momentin tarkoittamaan korvaukseen (sopimuksen osapätemättömyys: työntekijä vapautuisi rajoitteista, työnantaja ei vapautuisi korvausvelvollisuudesta).

Em. kirjaus olisi aito este tietojen mitättömien kilpailukieltosopimusten tekemiselle. Käsitykseni mukaan olisi riittävää sisällyttää kirjaus valiokunnan mietintöön ilman pykäläkirjausta.

Helsingissä 17. helmikuuta 2021

Juri Aaltonen
Puheenjohtaja, OTL